

Становище

за дисертационния труд на тема
„Между Елада и Рим. Полската литература през XIX и XX век”
в професионално направление 2.1. Филология – Славянски литератури
за придобиване на научната степен „доктор на филологическите науки”
на **проф. д-р Калина Бахнева Бахнева**
от проф. д-рн Маргрета Григорова

Ще започва становището си със следните констатации, изразени в две кратки и ясни и едно дълго и, надявам се, ясно изречение:

1. Големият докторат на проф. Калина Бахнева е наистина Голям.
2. Неговата величина е пропорционална на определяната като „голяма“ полска литература.
3. Заставайки пред този труд като пред колосално или гигантско построение, а още повече – преминавайки през него под формата на дълго и увлекателно пътешествие, замаяващо с впечатления от посетените светове и на места провокиращо с неочаквани, нестандартни визии, няма как да не бъдем респектирани и удивени от неговата монументалност и огромност, плод на авторския максимализъм - осъзнат, отговорен и генериран като български рецептивен принос и литературоведски проект.

В такива случаи обикновено се казва, че авторът е надминал себе си. Със своите 24 глави и близо 900 страници дисертацията е не само голям, но и почти двоен докторат и предизвиква асоциации с текста на Унамуну за Сервантес, с текстовете на фабулния историк Норман Дейвис и понятието *summa summarum*. Оценяващите труда са поставени пред отговорно начинание и проверка на способностите си да обозрат направеното, както на нивото на постоянно циркулиращото оперативно и диалогично мислене, така и като сейф от знания. Пишещият настоящето становище държи да отбележи, че се чувства в позицията на ученика спрямо своя някогашен и сегашен учител.

В по-нататъшния ход на своето становище ще се спра на няколко основни ценностни визии, които видях в дисертацията, следвана от чувство за трудно постижима изчерпателност, на която е идеален аналог самият труд.

Тематичният концепт като нов прочит на полската литературна история (19-20 век)

Докторатът на Калина Бахнева отстоява високото и одухотворено, съвременно и модерно знание (но понесло в недрата си векове, пълни с традиция и духовна съдбовност) за прочетената и разказаната по нов, интригуващ и преборващ клишетата начин полска литература от 19 и 20 век. Неговата огромност и множественост е обхваната от два ясни и стройни ключови концепта, които гарантират висотата, дълбокия смисъл на направените интерпретации и техния принос – това са антично-елинистичната и християнско-библейската европейска цивилизация като духовен факт на полската литература, вплетени в нейните формации и творци, творчески брожения, търсения и намирания, озарения и просветления.

Формулата „между Елада и Рим“ показва равностойността на тези два центъра, но и тяхната роля на полюси за изглеждащата традиционно предимно Римоцентрична и латиноцентрична полска литература. Както точно определя авторката „за полското художествено съзнание историята и културата на Елада и Рим са огромен цивилизационен масив, върху който се гради националната духовност“. Тезата на дисертацията, опряна на концепции и факти, е нестандартна и интересна с това, че показва как „**в ситуация на лична и обществена криза представата за поляка като творение на културната и религиозната *Latinitas* се „пропуква”**, отстъпвайки място на елинското и православното начало“. Изследването пита и отговаря какво е полската Елада като културно-пространствена траектория и завръщаща се традиция, като творческа и мисловна материя и какво е полският Рим като гравитационен център, едновременно вечен и призрачен, погълнал в империалните си предели предходните цивилизации, победен от победената Гърция и всъщност в крайна сметка, победен от самия себе си, град-метаморфоза. Методологично подплатен с поредица от изследвания върху художествената рецепция на гръцката и римската античност в Полша и нейните културни доминанти (Тадеуш Шинко, Тадеш Желински, Мария Калиновска и др.), намираш се в постоянен диалог с критически текстове, антични и християнски фундаментални текстове, трудът на Калина Бахнева не е просто обхождане на античното наследство, християнските му превъплъщения и неговите роли. Той показва ясно как полският творец завладява Рим и Елада като своя ерудиция чрез маршрута на светото пътуване, което има универсален инициационен и културотворчески смисъл. В светото пътуване с неговия „йератичен език“ е вплетена

славяно-европейската духовна цивилизация, изконно близка на християнската същина, сякаш предсказала я в себе си и преливаща с лекота в нея. Светото пътуване е винаги на Изток, няма свето пътуване в посока Запад. И в този смисъл, макар и дисертацията да се преборва за равноправието на двата центъра (Елада и Рим) и за равновесието на Изтока и Запада, в решаващите моменти преднина печелят аксиологизациите на Изтока, като източник и генератор и на двете основни традиции, концепиращи доктората. Тази идея пронизва както лекциите на Мицкевич, така и прозренията на Словацки и Норвид, на Каспрович и Норвид.

Важно за изследването е транспониране на темата върху въпроса за литературните формации и периоди. Това транспониране най-често води до откриване на някаква обратна страна на монетата, спрямо мисленото досега. Дисертацията преобръща стандартните дефиниции за просвещението, класицизма и романтизма, за съвременното. Тя прокарва последователно оста своите концепти, за да покаже, че „борбата“ за съотнасянето на понятието „класическо“ към романтическите и класицистичните изрази на художествен живот остава валидна и за съвременната литература. Творчеството на полските класици Леополд Стаф, Юлиан Тувим, Чеслав Милош, Збигнев Херберт, Ярослав Ивашкевич, Тадеуш Ружевич и др., както и критическият дебат от втората половина на миналия век върху чуждата и родната класика са показателни за разбирането на „класичността“.

Докторатът като композиция от монографични очерци

Докторатът не е само концептуална литературна история на двата века, преосмисляща и дискутираща литературните формации и преоткриваща облика на творците. Той може да бъде видян и като композиция от няколко монографични очерка, обединени от заглавната тема. Монографичните очерци показват опознати по нов начин и носещи памет за предходни познания образи на Мицкевич, Словацки, Норвид, Каспрович, Милош, Гловацки (припомням, че освен за Мицкевич за останалите изброени автори не са писани самостоятелни български научни монографии, а само студии, статии и части от монографични глави, а в случаите с Норвид и Гловацки приносните моменти изпъкват много ярко).

Обхванати са богати биографични и идейно-творчески траектории, топични анализи, големи корпуси от текстове. При всеки от монографичните портрети има авторов акцент, избрана аура с оригинален характер – така например за образа на Мицкевич са решаващи образователните институции и традиции, които дават

възможност да се разгърнат неговите класически концепти, при Словацки надделява медитативната топка на пътуванията, сред които водещо място заема амбивалентният образ на пустинята в нейните разнообразни инкарнации, които всъщност представляват и митологизирани превъплъщения на пътя на самия Словацки. При Норвид това са оригиналните цивилизационни визии, при Каспрович – химнично-апокалиптичното съзнание, при Гловацки – кода на хлебарките, в който може да бъде разчетена както екзистенциална философия, така и модерен и постмодерен експеримент, наследник на кафкианското в литературата.

През цялото време авторката на дисертацията следи темата си като главен инструмент за наблюдаване и анализиране на емпирията от текстове и автори и я дискутира. Умението да се пише дискуссионен тип изследване, считам за едно от най-ценните. То е част от стила и метода на дисертацията, която обединява философско-литературната рефлексия, медитативното прозрение, диалога с водещите продуктивни гледни точки и умението за обобщаване и сцеляване на цялостта. Монументалният и завършен характер има приносният монографичен очерк за Норвид и неговите римски разговори със Сфинкса на историята, при когото тезата на дисертацията триумфира, чрез обобщението, че „поемата *Promethidion* (1851), поетическите текстове, трактатите на късния романтик извеждат полския и славянския творчески дух от античната (старогръцката) епоха на героите или от старо-и-новозаветното установяване на света“. Януш Гловацки, чиято рецепция е иницирана от Калина Бахнева, също е обект на обстоен и много задълбочен монографичен очерк и може би също се е превърнал в един от стимулите за транспонирането на дисертационната тема, тъй като авторката на дисертацията е открила при него симптоматични полски визии на античността, пренесени в един съвременен и мултикултурен миграционен контекст. Може да се каже, че посветеното на Норвид изпълнява онзи български дълг, за който пише Калина Бахнева, отбелязвайки и красивите рецептивни, но някак самотни жестове към този труден, но особено съвременен творец и оригинален мислител.

Езследването на Калина Бахнева ни убеждава в това, че полската литература обединява оригинални мислитески системи на творци от всеки период и формация. Те в много голяма степен са провокирани именно от дълбокия размисъл върху цивилизационните и културно-религиозни традиции на Европа. Оплождащата искра в тях често е рожба на славянския културен геном и съдържащия се в нея известен полски ексцентризъм.

Написаното от Калина Бахнева е в контекста на най-важните във времето и най-новите изследвания по поставените въпроси, а също и в контекста на постсъвременното препрочитане на бивши периферни, считани за маргинални и неизследвани или по-малко изследвани текстове, като някои от драмите на Словацки (например драмата „Агезилай“, а също и далеч по-известната, но неизследвана в България „Лила Венета“), страници от недостатъчно изследвания му Дневник, някои от лекциите на Мицкевич в Колеж дьо Франс (лекционната идея за Славянската църква), предсмъртната му кореспонденция. Заслужава внимание и висока оценка съвременната европейстика, разкрита от авторката в перспективата на диалога между класическите традиции и съвременността.

Докторатът като низ от студии по новаторски концепти

Дисертацията може да бъде видяна и като низ от студии по новаторски и нестандартни концепти. Студиите са организирани като по-крупни цикли върху отделни аспекти или топове като всеки отделен въпрос или топове заслужава обособено внимание и същевременно трябва да бъде четен координирано с останалите. Такива цикли от проблеми организират: още първият текст за полските контекстуализации на средиземноморската античност, където се среща с тезата за рационалните страни на романтичното създание, откривателската и провокативна теза за неклазицистичното просвещение, което се оказва романтично по своя характер, хрониката на полския и славянски папски Рим и сюжета на аудиенциите, трагичният мит на полския модернизъм (с подтеми полския акропол и идеята за театър, полските маски на Дионис, полските класицизми и др.) Докторатът на места кипи от дискусия, постоянно общува с непрестанно обновяващото се знание, но главното при него са обаянието на авторовите светове и на полския литературен феномен и неговите динамични и своеобразни формации. Особено важен е дискурсът на алтернативната историзация и теоретизация, според който нищо не остава такова, каквото е изглеждало досега.

Ще си позволя да се спра селективно на някои конкретни моменти, които са ми направили особено впечатление и които илюстрират новаторско-откривателския принцип, протичащ винаги в контекста на един плътен познавателен фон.

Ново и нестандартно е препрочитането на неизследвани досега текстове на Словацки през зададената „шаманско-мистериална“ поетика, която тръгва от недовършеното жречество на Анхели и постига нови разкрития в „Лила Венета“ и „Крал Дух“, опряна на образци от Херодотовата история и Елевзинските мистерии

(разказа на Херодот за чародейския транс на Аристей от Проконес (VII пр. Хр.), автора на поемата Аримаспея, елевзинското жречество, идеята на Платон за прераждането на душата и концепцията на Хегел за възхода на духа.

В монографическия очерк, посветен на Мицкевичовите Рим и Елада, като интересен момент видях наблюдението върху провинциалния статут на Швейцария, който се явява подтик за принципно преодоляване на синдрома на провинциалността. Във вдъхновяващите страници за Норвид особено интересно беше ерудираното четене на типичното „евангелизиране“ на античността, извършвано постоянно на базата на оригиналните извори на поета-мислител и проследяването на пътищата на мисълта и поезиса му през различните типове текстове – поеми, концептуални есета, параболични стихове. Могат да бъдат дадени още много примери, които са част от удоволствието на четенето-общуване с текста.

И понеже дисертацията на Калина Бахнева е един стремеж към живата вода на извора, искам да завърша становището си с един цитат от написаното за Норвид:

„Който пие от извора – казва теоретикът на мълчанието – трябва да коленичи и да сведе чело.“

Дисертационният труд напълно и достойно заслужава да бъде призната степента доктор на филологическите науки, чиито изисквания е преизпълнил.
